

ІСТОРІЯ ПОСТАННЯ ЄДНОСТІ ІКОНИ ТАЙНОЇ ВЕЧЕРІ, СЛОВА І ДІЇ

HISTORY OF EMERGENCE OF THE LAST SUPPER ICON UNITY, WORD AND ACTION

Сабат П. В.,

доктор східних церковних наук, кандидат
історичних наук, доцент кафедри літургійних
наук, Український католицький університет
(Львів, Україна),
e-mail: cabat_petro@ucu.edu.ua,
orcid: 0000-0003-3226-0301

Sabat P. V.,

Doctor of Oriental Church Sciences, Candidate of
Historical Sciences, Associate Professor,
Department of Liturgical Sciences, Ukrainian Catholic
University (Lviv, Ukraine),
e-mail: cabat_petro@ucu.edu.ua,
orcid: 0000-0003-3226-0301

В публікації доведено, що ікона Тайної Вечері відображає подію встановлення Євхаристійного Тайнства Ісусом Христом. Вона є описана в Св. Письмі та являється центром літургійного богочинання в християн.

В статті висвітлений розвиток композиційного формування ікони Тайної Вечері протягом першого тисячоліття в Церкві. Досліджено, що ікона Тайної Вечері виникла в V-VI ст., та існує в двох редакціях історичній та богословській.

Автором у праці розкрито, в якій спосіб пишучи ікону Тайної Вечері іконописці передавали у своїх іконографічних образах біблійні події, та які символічні засоби для цього використовували. Виявлено, що особливістю ікони Тайної Вечері (в двох редакціях) є єдність зображення, слова і дії, тобто поєднання намальованого в іконі з сказаним у Святому Письмі і пережитого на Святій Літургії.

Заявлено, що в українських церквах Київської традиції в сьогоденні можна подекуди зустріти у храмах одночасно ікону Тайної Вечері у двох редакціях одну за престолом у апсиді (богословську), та іншу в іконостасі (історичну). Зауважено, що ікону Тайної Вечері в богословській редакції називають також мистецтвознавці Причасття Апостолів.

Ключові слова: зображення, ікона, Тайна Вечера, Причасття Апостолів, єдність, редакція, символіка, іконографія, мистецтво.

It is proved in the publication that the Last Supper icon depicts the scene of the Sacrament of the Eucharist instituted by Jesus Christ. The event is described in the Sacred Scripture and constitutes the center of the liturgical worship for Christians.

The article represents the composition formation development of the Last Supper icon in the Church during the first millennium. The research has shown that the Last Supper icon emerged in the 5th-6th centuries and exists in two editions: historical and theological.

The author of the article shows how icon painters depicted biblical events in iconographical images and what symbolic means they used. It has been found out that a distinctive peculiarity of the Last Supper icon (in the both editions) is a unity of depiction through the tight connection of word and action. In other words the icon combines what is said in the Sacred Scripture and what is experienced during the Divine Liturgy.

It has been stated that nowadays one can observe the Last Supper icon in some chapels of Ukrainian Churches of the Kyivan tradition represented in the both editions in the same time: one depicted behind the altar in the apse (theological) and another on the iconostasis (historical). It has been noted that the Last Supper icon in the theological edition art experts also call "the Communion of the Apostles".

Keywords: depiction, icon, Last Supper, Communion of the Apostles, unity, edition, symbolism, iconography, art.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження полягає у відображенні об'єктивної реконструкції історичного процесу, присвяченого

вивченню ікони Тайної Вечері в Церкві, а зокрема постанню єдності ікони Тайної Вечері, слова і дії.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлити процес зародження та формування ікони Тайної Вечері в Церкві у часі першого тисячоліття, а окрім того також розкрити історію постання єдності ікони Тайної Вечері, слова і дії. **Завданням статті** є проаналізувати основні елементи ікони Тайної Вечері (в редакції богословській і історичній) та представити її есхатологічний вимір в часі звершення Божественної Літургії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча проблематика дослідження зображення ікони Тайної Вечері у візантійській іконографії не є новою, проте вона, ще не була предметом окремого ґрунтовного фахового історично-богословського дослідження в сучасному науковому опрацюванні. На сьогодні, лише тільки поверхово, підняту тематику розглядали у своїх працях такі дослідники як А. Лідов [3], В. Овсійчук [4], Н. Покровський [5], Д. Степовик [11], Г. Шульц [13].

Наукова новизна. Вперше буде представлено історію постання єдності ікони Тайної Вечері, слова і дії. Висвітлений її есхатологічний вимір в часі звершення Божественної Літургії.

Виклад основного матеріалу дослідження.
Розділ I. Історія постання ікони Тайної Вечері (від символічної до іконічної).

Перші зображення ранньохристиянської доби (через переслідування Церкви) були символічними агнець, риба і хліби, корабель, якір та інші [2, с. 170; 11, с. 55; 12, с. 40; 14, с. 12].

Серед всіх них прийнято уважати, що агнець був першим символічним зображенням, що нагадував про Тайну Вечерю. Хоча до сьогодні, серед науковців продовжуються суперечки, щодо першого взірця або основного прототипу Тайної Вечері [4, с. 279; 5, с. 358]. Дослідники представляють свої різні інтерпретації, порівнюючи античні зображення поганських вечер та катакомбних розписів. Вони базують свої гіпотези на ранньохристиянських зображеннях, які дійшли до нашого часу.

З історії іконографії відомо, що вже перші зображення іконічної Тайної Вечері з'явилися в V-VI столітті. Сюжет зображень ікони Тайної Вечері повстав (в V-VI столітті) на основі описів Євангелії від Мт. 26, 17-29, Євангелії від Мк. 14, 12-25, Євангелії від Лк. 22, 1-23 та 1 Кор. 11, 23-29. Дані тексти представляємо для порівняння і ознайомлення із ними в наступній таблиці.

Подія Тайної Вечері, що є описана в Св. Письмі відбувається в часі єврейської Пасхи і в ній представлений зв'язок з Старим Завітом та образом жертвовного ягняти.

У Тайній Вечері бачимо поєднується Старий і Новий Завіт, адже причиною Тайної Вечері є єврейська Пасха і це нас відкликає до Старого Завіту до книги Вих. 12, 1-14 [9, с. 68].

Звертаючись також до Старого Завіту, а саме до книги Втор. 16, 1-8 [9, с. 195], бачимо, що Бог встановлює для Синів Ізраїля святкування Пасхи і тут відбувається окреслення хліба-опрісноків. Таким чином, образ ягняти та чаша з вином і опрісноками

Мт. 26, 17-29. [10, 40-41]	Мк. 14, 12-25. [10, 66]	Лк. 22, 1-23. [105]	1 Кор. 11, 23-29. [217]
<p>Першого дня Опрісноків приступили учні до Ісуса й питають: “Де хочеш, щоб ми приготували тобі їсти Пасху?”</p> <p>Він відповів їм: “Ідіть до такого ось одного в місто й скажіть йому: Учитель каже: Час мій близько, тож у тебе споряджу Пасху з учнями моїми.”</p> <p>Учні зробили так, як їм увелі Ісус, і приготували Пасху.</p> <p>Коли ж настав вечір, сів він до столу з дванадцятьма учнями, і коли вони їли, він промовив: “Істинно, кажу вам: Один з вас мене зрадить.”</p> <p>Засмучені глибоко, почали кожний з них запитувати його: “Чи то часом не я, Господи?”</p> <p>Він відповів: “Хто вклав зо мною руку в миску, той мене зрадить.</p> <p>Син Чоловічий іде, як написано про нього, та горе тому чоловікові, що зрадить Сина Чоловічого! Ліпше було б тому чоловікові не народитись!”</p> <p>А Юда, зрадник його, і собі озвався: “Чи то часом не я, Учителю?” Каже Ісус до нього: “Ти мовив.”</p> <p>Якже вони їли, Ісус узяв хліб, поблагословив, розламав і дав учням, кажучи: “Беріть, їжте: це моє тіло.”</p> <p>Потім узяв чашу, воздав хвалу і подав їм, кажучи: “Пийте з неї всі, бо це кров моя (Нового) Завіту, яка за багатьох проливається на відпущення гріхів. Кажу вам: Не питиму віднині з цього виноградного плоду аж до дня того, як питиму його новим з вами в Царстві Отця мого.”</p>	<p>А першого дня Опрісноків, коли жертвували Пасху, кажуть до нього учні: «Де хочеш, щоб ми йшли й приготували, - щоб ти їв Пасху?»</p> <p>І послав двох із своїх учнів, і сказав їм: «Ідіть у місто; і стріне вас чоловік, що нестиме жбан води; йдіть лишень за ним, і куди він увійде, скажіть господареві дому: Учитель питає: Де моя світлиця, в якій я міг би спожити з учнями моїми Пасху?»</p> <p>І він вам покаже світлицю велику, вистелену килимами та готову. Там приготуйте нам.»</p> <p>Учні пішли, прибули до міста і знайшли, як він сказав їм, та й приготували Пасху.</p> <p>Якже настав вечір, - приходить з дванадцятьма. І коли вони сиділи за столом та споживали, Ісус промовив: «Істинно кажу вам, один з вас, який їсть зо мною, мене видасть.»</p> <p>Вони засмутились і один по одному заходились його питати: «Чи не я?»</p> <p>Він відповів їм: «Один з дванадцятьох, що вмачає зо мною руку в миску.</p> <p>Син Чоловічий іде, як написано про нього; але горе тому чоловікові, що зрадить Сина Чоловічого. Краще було б не родитись чоловікові тому!»</p> <p>І коли вони їли, Ісус узяв хліб, благословив, розломив і дав їм, кажучи: «Беріть, це моє тіло.»</p> <p>Потім узяв чашу, воздав хвалу, дав їм, і пили з неї всі. Та й сказав їм: «Це моя кров Завіту, що проливається за багатьох. Істинно кажу вам, що не питиму вже від плоду винограду аж по той день, як новим буду його пити в Царстві Божім.»</p>	<p>Наближалось свято опрісноків, що зветься Пасха.</p> <p>І первосвященники та книжники шукали, як би його вбити, боялись бо народу.</p> <p>Ввійшов же сатана в Юду, на прізвище Іскаріот, що був з числа дванадцятьох, і він пішов умовитися з первосвященниками та начальниками, як би його видати.</p> <p>Зраділи ті й згодилися дати йому гроші.</p> <p>І він пристав на те й шукав нагоди, щоб видати його без відома народу.</p> <p>Настав день опрісноків, коли треба було жертвувати пасху.</p> <p>Ісус послав Петра та Йоана: “Ідіть”, - сказав, - “та приготуйте нам пасху, щоб ми її спожили.”</p> <p>Вони його спитали: “Де хочеш, щоб ми приготували?”</p> <p>Він відповів їм: “Ось, коли ввійдете в місто, стріне вас чоловік, що буде нести глечик води. Ідіть слідом за ним у господоу, куди він увійде, і скажіть господареві дому: Учитель тобі каже: Де світлиця, в якій я з учнями моїми міг би спожити пасху?”</p> <p>І він покаже вам горницю велику, вистелену килимами; там приготуйте.”</p> <p>Пішли вони й знайшли так, як він сказав їм, і приготували пасху.</p> <p>І як прийшла година, сів він до столу й апостоли з ним.</p> <p>І він до них промовив: “Я сильно бажав спожити оцю пасху з вами перш, ніж мені страждати, бо кажу вам, я її більш не буду їсти, аж поки вона не звершиться в Божім Царстві.”</p> <p>І, взявши чашу, віддав хвалу й мовив: “Візьміть її і поділіть між собою, бо, кажу вам: Віднині я не буду більше пити з плоду винограду, доки не прийде Боже Царство.”</p> <p>І, взявши хліб, віддав хвалу, поламав, дав їм і мовив: “Це - моє тіло, що за вас віддається. Чиніть це на мій спомин.”</p> <p>Там само чашу по вечері, кажучи: “Ця чаша - це Новий Завіт у моїй крові, що за вас проливається.</p> <p>Одначе, ось рука того, що мене видасть, на столі зо мною.</p> <p>Бо Син Чоловічий іде, як призначено, але горе тому чоловікові, що його видає.”</p> <p>І вони заходились один одного питати, хто б то з них міг бути, що намірявся те зробити.</p>	<p>Я бо, що прийняв від Господа, те й передав вам: Господь Ісус тієї ночі, якої був виданий, узяв хліб і, віддавши подяку, розламав і сказав: «Це моє тіло, воно за вас дається. Це робіть на мій спомин.»</p> <p>Так само й чашу по вечері, кажучи: «Ця чаша - Новий Завіт у моїй крові. Робіть це кожний раз, коли будете пити, на мій спомин.»</p> <p>Бо кожного разу, як їсте хліб цей і п'єте цю чашу, звіщасте смерть Господню, аж доки він не прийде.</p> <p>Тому хто буде їсти хліб або пити чашу Господню недостойно, буде винний за тіло і кров Господню.</p> <p>Хай, отже, кожний випробує себе самого і тоді їсть цей хліб і п'є цю чашу.</p> <p>Бо той, хто їсть і п'є, не розрізняючи Господнього тіла, суд собі їсть і п'є.</p>

передають символи, які були закладені ще в Старому Завіті і слугують історичною основою події, яка розгортається в часі Тайної Вечері в Новому Завіті.

Все, що відбувається в часі Тайної Вечері, підводить нас до сповнення пророцтв І, с. 53, 5-9 [9, с. 857-858]. І це ще раз підкреслює тему Пасхального Агнця у поєднанні з подією Нового Завіту, роблячи Тайну Вечерю початком здійснення пророцтв, страждання та смерті І. Христа.

Під час Тайної Вечері встановлюється Тайнство Пресвятої Євхаристії, про що нам пише апостол Павло, в першому посланні до Коринтян. У апостола Павла подана перша згадка про Євхаристію, адже Євангелія повстали пізніше. Апостол Павло першим використовує слово Євхаристія, яке потім зустрічається у євангелиста Луки та означає благодарення, відання хвали.

На Тайній Вечері, що найважливіше через Тіло і Кров І. Христа, як підкреслює дослідник Ганс Йо-

ахим Шульц був встановлений Новий Завіт [13, с. 249-250].

У Святому Письмі бачимо представлений опис події Тайної Вечері, який в прямий і безпосередній спосіб наочно демонструється в іконі Тайної Вечері. Таким чином, ікона Тайної Вечері передає момент, в якому Господь відкриває перед людьми таїнство Євхаристії.

Розділ II. Історія формування ікони Тайної Вечері (двох редакцій літургійної та історичної)

Сюжет зображень ікони Тайної Вечері виник в V-VI столітті у двох редакціях в літургійній та історичній.

Перше зображення Тайної Вечері у літургійній редакції відоме з мініатюри VI століття з сирийського манускрипту, який зберігається у м. Флоренції [4, с. 278]. На ньому є зображенні 12 апостолів, які стоять один за одним в очікуванні своєї черги для прийняття Причастя, а І. Христос зображений тримаючи у лівій руці чашу, а в правій просфору. В мініатюрі Євангелія Равулли з VI ст. І. Христос зображений з німбом у лівій руці де тримає чашу, а правою причащає своїх учнів. Ще два подібних зображення відомі із срібних дискосів VI ст. - VII ст., що були знайдені на території Сирії [4, с. 279]. За даним варіантом зображення в мистецтвознавстві закріпилася назва “Причастя Апостолів” [1, с. 193].

Ікона Тайної Вечері у її літургійній редакції переважно має наступні ознаки і елементи: Ісус Христос зображений стоячи, як священик, що причащає своїх учнів під двома видами хліба і вина. Апостоли стоячи очікують Причастя. У храмових розписах можна побачити у композиції даної ікони ще зображення престолу, часто з богослужбовим посудом, а І. Христа зображено деколи двічі з одного боку причащаючи апостолів під видами хліба, а з іншого боку причащаючи апостолів під видами вина.

До середини XI століття ікона Тайної Вечері у її літургійній редакції рідко вживалася у храмових розписах [6]. В другій половині XI століття ікона Тайної Вечері у її літургійній редакції переходить до центральної апсиди храмів, її можемо спостерігати там і до сьогодні в храмових розписах східної Церкви. Вона є пов'язана зі східною традицією іконописання та передає атмосферу Божественної Літургії. Ікона Тайної Вечері у літургійній редакції часто є супроводжена написами з біблійних чи літургійних текстів.

Щодо появи даного іконографічного зображення в храмі то маємо різні думки дослідників. На думку Н. Покровського воно виникло внаслідок поєднання історичних елементів Євхаристії з церемоніальними і передбачає значний розвиток обрядового символізму [5, с. 356]. В той же час В. Овсійчук говорить, що витоком появи цього зображення стала традиція Близького Сходу [4, с. 279]. Дослідник Д. Степовик вважає, що літургійна редакція ікони Тайної Вечері прийшла у Візантію разом із хрестовими походами [11, с. 177]. В той же час А. Лідов пов'язує розвиток цього сюжету з новими літургійними темами, що постали у Візантії в XI-XII ст., щодо розпису храму [3, с. 22].

Перше зображення Тайної Вечері у історичній редакції є відоме з мозаїки храму Сант Аполінаре Нуово з м. Равенни [4, с. 279]. Воно датується V-VI століттям [4, с. 279; 5, с. 358]. На мозаїці є зображений Ісус Христос із хрещатим німбом, що лежить ліворуч з краю столу і напів кругом розміщені одинадцять апостолів, а на столі застеленому білим обрусом змальовані дві риби і хліби [4, с. 279-280]. Н. Покровський підкреслює, що історична редакція ікони Тайної Вечері розвинулась із античних та катакомбних взірців, та що вона є першим варіантом зображення в Церкві ікони Тайної Вечері [5, с. 358] на відміну від думки В. Овсійчука [4, с. 279]. Проф. Д. Степовик підкреслює, що ікону Тайної Вечері замовляли заможні люди для приватних каплиць, а в храмах вона спочатку розташовувалась на бічних стосовно вівтаря стінах [11, с. 161].

Особливо сюжет ікони Тайної Вечері у історичній редакції був популярним на Заході в XIV ст. у зв'язку з тим, що латинська Церква ввела в цей час була культ Пресвятої Євхаристії [8, с. 256-257].

Ікона Тайної Вечері у історичній редакції переважно має наступні ознаки і елементи: Ісус Христос та Апостоли є зображенні, що сидять навколо столу [6].

Згідно із аналізом іконографії (Тайної Вечері) впливає, що іконописці часто змінювали деталі даної ікони згідно своїх смаків. В ході століть бачимо в іконі (Тайної Вечері в історичній редакції) особливо зміни, щодо форми стола та учасників розташування на вечері. Іконописці представляють своє бачення також щодо постатей апостолів, їхніх жестів та індивідуальних особливостей. Особливо багато інтерпретацій знаходимо, що стосується постаті Юди, який сидить або біля краю столу, або окремо навпроти всіх апостолів, тримає мішечок з грошима чи вивергає їжу. Таке багатство життєвих елементів та побутових подробиць, які збережено в іконах Тайної Вечері в історичній редакції, звичайно є нетиповим для східної канонічної іконографії [5, с. 364].

У східній іконографії немає чіткого канону в зображенні ікони Тайної Вечері, що є нетиповим для православної традиції іконопису, де передбачено строгу регламентацію зображення. У західній іконографії ми бачимо теж різноманітні варіанти зображення ікони Тайної Вечері, де автори вводять ще більше різноманітних подробиць взятих із побутового життя свого часу. У західній іконографії ми фактично не зустрічаємо літургійної редакції ікони Тайної Вечері, а її літургійний характер передає ікона Тайної Вечері в історичній редакції.

Домінуючим і головним в іконі Тайної Вечері, як в редакції літургійній так і в історичній виступає Пресвята Євхаристія, тобто прийняття Ісусу Христа під видами хліба та вина [6]. Євхаристійне Таїнство особливо є підкреслене у літургійній редакції ікони Тайної Вечері. В той же час хоча менш символічно, але все ж таки воно присутнє – це таїнство Пресвятої Євхаристії також у історичній редакції ікони Тайної Вечері.

В іконі Тайної Вечері присутній есхатологічний вимір Христової Літургії [7, с. 79]. Д. Степовик

вик підкреслює, що ікона Тайної Вечері пов'язана з Євхаристійним каноном Божественної Літургії, з так званою епikleзою [11, с. 189]. Не даремно, слова Святого Письма (Єв. Мт. 26, 17-29, Єв. Мк. 14, 12-25, Єв. Лк. 22, 1-23 та 1 Кор. 11, 23-29), лягли в основу всіх Божественних Літургій, починаючи від первісної Церкви і закінчуючи традиціями сучасних християнських церков.

Розділ III. Єдність ікони Тайної Вечері, слова і дії.

У східних храмах візантійсько-слов'янського обряду, де є тільки встановлені однорусні іконостаси, можемо побачити здебільшого тільки одну ікону Тайної Вечері у літургійній редакції, яка є розташована у апсиді.

В Київській Церкві в XVII ст. коли почали будуватися в храмах багаторусні іконостаси даної ікони із апсиди вже було просто не видно, тоді появилася також і інша ікона Тайної Вечері, але вже в історичній редакції у центрі над царськими дверями (в іконостасі) і це не випадково, адже подія Тайної Вечері є центральною у євангельських текстах [6].

В сьогоднішні у храмах українських церков Київської традиції можемо побачити здебільшого ікону Тайної Вечері у літургійній редакції в апсиді храму [1, с. 193]. Вона починає і відкриває євхаристійний дух Св. Літургії, а ікона Тайної Вечері у історичній редакції над царськими дверима продовжує цей євхаристійний дух Св. Літургії. В анафорі Івана Золотоустого озвучується все, що відображено в іконі: “Прийміть, їжте, це є тіло Моє, що за вас ламається на відпущення гріхів” [10, с. 54] і “Пийте з неї всі, це є кров Моя Нового Завіту, що за вас і за багатьох проливається на відпущення гріхів” [10, с. 54].

Вірні перед іконою Тайної Вечері перед тим, як приступити до Святого Причастя відмовляють молитву приготування в якій є слова: “Вечері Твої тайної сьогодні, Сину Божий, мене причасником прийми...” [10, с. 68].

Священнослужитель, який виносить через Царські двері чашу та причащає вірних являє І. Христа, тобто живу ікону Тайної Вечері (літургійної редакції), яка звершує – цей євхаристійний дух Св. Літургії, а вірні відають честь Богові, який їх причастив руками священнослужителя та співають: “Благословенний, хто йде в ім'я Господнє, Бог Господь явився нам” [10, с. 70]. В цей момент можемо спостерігати в деяких храмах три ікони Тайної Вечері, одну в апсиді, другу в іконостасі та третю живу, яку представляє священнослужитель причащаючи вірян. Саме в цей момент в храмі під час Причастя вірян можемо спостерігати єдність зображення, слова і дії, тобто поєднання намальованого в іконі з сказаним у Святому Письмі і пережитого на Святій Літургії. В цей момент вірні, молитва та ікона творять єдину містерію у поклонінні Богові [6].

Висновки. Ікона Тайної Вечері появилася та служить до сьогодні переданням подій описаних у Біблії з метою унаочнення життя І. Христа.

В іконі Тайної Вечері присутній есхатологічний вимір Христової Літургії. В ній присутнє поєднання намальованого з сказаним у Святому Письмі і тим, що звершується на Святій Літургії.

Ікона Тайної Вечері існує у двох редакціях літургійній та історичній, проте залишається для дослідження ще відкритим, яка редакція із них (літургійна чи історична) появилася в Церкві скоріше.

Важливим напрямком в продовженні дослідження даної тематики може стати вивчення апсидних ікон Тайної Вечері в українських храмах протягом XVII-XXI століть. Також окремим напрямком дослідження може стати вивчення розміщення ікон Тайної Вечері в іконостасах в ході століть в українських церквах Київської традиції (через порівняння), а також розкриття впливу на їх іконографічні сюжети східної чи західної іконографічних шкіл.

Список використаних джерел

1. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос - наша Пасха». – Львів, 2011. – 333 с.
2. Катрій Ю. Наша християнська традиція. – Нью Йорк-Рим, 1988. – 493 с.
3. Лидов А. М. Схизма и византийская храмовая декорация. // Восточнохристианский храм. Литургия и искусство / Ред.-сост. А. М. Лидов. – СПб., 1994. – С. 17-35.
4. Овсійчук В. Оповідь про ікону. / В. А. Овсійчук, Д. П. Кравич. – Л.: Ін-т народознав. НАН України, 2000. – 396 с.
5. Покровський Н. В. Євангеліє в пам'ятниках іконографії. – М.: Прогресс-Традиція, 2001. – 564 с.
6. Сабат П. Ікона “Тайна вечеря”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.riv.lviv.ua/podcasts/propovidi-ta-duhovni-nauky-403/>
7. Сабат П. Історія виникнення та формування обряду іменування (благословення й освячення) ікон в українських церквах Київської традиції. // Метрон. – Львів, 2015. – № 12. – С. 63-81.
8. Сабат П. Почитання пресвятої Євхаристії в УГКЦ. // Метрон. – Львів, 2015. – № 12. – С. 256-270.
9. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. – Рим, 1990. – 1070+352 с.
10. Священна літургія святого отця нашого Йоана Золотоустого. – Видання Синоду УГКЦ, 1988. – 147 с.
11. Степовик Д. Іконологія й Іконографія. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2003. – 320 с.
12. Успенський Л. Богословіє ікони Православної Церкви. – Издательство Западно-Европейского Экзархата Московский Патриархат, 1989. – 475 с.
13. Шульц Ганс Йоахим. Візантійська літургія: Свідчення віри та значення символів. – Львів: «Свічадо», 2002. – 240 с.
14. Ярема В. Дивний світ ікон / В. Ярема. – Львів: Логос, 1994. – 73 с., 40 іл.

References

1. Katexizm Ukrayins'koyi Greko-Katolycky'koyi Cherkvy «Xrystos - nasha Pasxa». – L'viv, 2011. – 333 s.
2. Katrij Ju. Nasha hrystyujans'ka tradyציya. – N'yu Jork-Rym, 1988. – 493 s.
3. Lidov A. M. Sxyzma i vizantijskja xramovaja dekoracija. // Vostochnokhrystyjanskij xram. Liturgija i iskusstvo. / Red.-sost. A. M. Lidov. – Spb., 1994. – S. 17-35.
4. Ovsijchuk V. Opovid' pro ikonu. / V. A. Ovsijchuk, D. P. Krvavych. – L.: In-t narodoznava. NAN Ukrayiny, 2000. – 396 s.
5. Pokrovskij N. V. Evangelie v pamjatnikah ikonografii. – M.: Progress-Tradicija, 2001. – 564 s.
6. Sabat P. Ikona “Tajna vecherya”. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.riv.lviv.ua/podcasts/propovidi-ta-duhovni-nauky-403/>
7. Sabat P. Istoriya vynyknennya ta formuvannya obryadu imenuvannya (bлагoslovennya j osvychennya)

ikon v ukrajins'kyx czerkvax Kyyivs'koyi tradycziyi. // Metron. – L'viv, 2015. – № 12. – S. 63-81.

8. Sabat P. Pochytannya presvyatoyi Yevxarystiyi v UG-KCZ. // Metron. – L'viv, 2015. – № 12. – S. 256-270.

9. Svyate Pys'mo Starogo ta Novogo Zavitu. – Rym, 1990. – 1422 s.

10. Svyashhenna i bozhestvenna liturgiya svyatogo otczya nashogo Joana Zolotoustogo. – Vydannya Synodu UGKCZ, 1988. – 147 s.

11. Stepovyk D. Ikonologiya j Ikonografiya. – Ivano-Frankivs'k: Nova Zorya, 2003. – 320 s.

12. Uspenskij L. Bogoslovie ikony Pravoslavnoj Cerkvi. – Izdatel'stvo Zapadno-Evropejskogo Jekzarhata Moskovskij Patriarhat, 1989. – 475 s.

13. Shul'cz Gans Joaxym. Vizantijs'ka liturgiya: Svidchennya viry ta znachennya symvoliv. – L'viv: «Svichado», 2002. – 240 s.

14. Yarema V. Dyvnyj svit ikon. / V. Yarema. – L'viv: Logos, 1994. – 73 s., 40 il.